

Tornant a pelegrinar a les fonts

per Xavier Serra Narciso

Recordo vivament la imatge del director de cinema **John Huston** fent un preàmbul a la seva pel·lícula dedicada a **Freud**, un film aquest estranyament intens i colpidor, que no deixa indiferent a ningú i que ens mostra a **Freud** (interpretat admirablement per en **Montgomery Clif**) en una lluita titànica per descobrir els secrets de l'ànima humana. Ens recorda el mateix **John Huston**, l'existència del conegut aforisme, inscrit a l'entrada del santuari grec de Delphos: **“Coneix-te a tu mateix”**.

Delphos era un santuari dedicat a Apol·lo i famós pels oracles de les seves pitonisses. Era considerat en el món hel·lènic l'“*omphalos*”, el melic, el centre del món. El seu nom “*Delphos*” està relacionat amb el terme “*delphis*”, matriu, com també amb “*delphine*”, serp femenina que més tard cedirà el seu lloc a una serp masculina anomenada “*pitón*”; això ja ens assenyala el caràcter de culte a la Mare Terra en l'origen arcaic del santuari, abans de l'arribada d'Apol·lo que provocarà una progressiva masculinització del culte, encara que conservant molts trets de caire femení. Apol·lo, que serà pels grecs símbol de serenitat, coneixement, intel·ligència i perfecció espiritual, també està relacionat amb la poesia, la inspiració, els oracles profètics i la “*katharsis*”, integrant en la seva figura tant elements masculins com femenins. Ens diu **Heràclit** que “l'harmonia és el resultat d'una tensió entre contraris, com l'arc i la lira”; i l'arc i la lira són precisament, dos dels atributs d'Apol·lo.

El món grec no representa solament el “*metrón*”, l'equilibri, el “*nomos*”, el “*logos*”, sinó que també representa l'“*enthousiasmos*”, el “*furor*”, l'embriaguesa, la rauxa, l'alegria, el goig del cos, la “*katharsis*”. L'home grec també es va capbussar en l'aspecte fosc, obscur i no-racional de l'existència. Enfront de la ciutat (raó), tota la geografia del món hel·lènic era plena de santuaris com Delphos: Delos, Epidaure, Olímpia, Dodona..., i el més famós i popular de tots: Eleusis i els seus misteris. Des del segle XV a.c. fins al segle IV d.c. tota mena de gent, inclòs l'emperador Adrià, van anar a Eleusis a iniciar-se en els seus misteris. “*Mysterion*” significa en grec, secret, tancar la boca, fent referència a l'obligat silenci ritual; l'arrel és “*myo*”, jo tanco, “*myeo*”, iniciar en el misteri, i els “*mystes*” són els iniciats en els misteris.

En un món on encara no s'havia produït la separació entre el “*soma*” i la “*psique*”, aquests santuaris eren veritables centres terapèutics i iniciàtics on aquest home encara no dividit, vivia i experimentava una profunda “*katharsis*”, una autèntica curació i transformació interna. El **“Coneix-te a tu mateix”** no era un mer exercici intel·lectual, filosòfic o mental, sinó una experiència viscuda des del silenci del cos (esport, dansa, música, dejunis, banys,...) com també des del

silenci de l'esperit (rituals, teatre, sacrificis, cants, retirs, enteògens, revelacions...), i tot per desvetllar els secrets de l'existència humana. Grècia, creadora de la Raó occidental, mai va deixar d'estar en contacte amb les fonts primordials de l'experiència de l'home. Aquesta cultura grega, que es considera el bressol de la civilització Occidental, mai va deixar d'estar Orientada perquè estava encara molt aprop del fonament, de l' "arché", i és això el que encara la fa per a nosaltres una cultura fascinatora. Grècia i tota la cultura hel·lènica, ha de ser vista com una gran creació de l'esperit humà, entès aquest en tota la seva profunditat i amplitud.

Res exemplifica més clarament, ens dirà **Mircea Eliade**, el final d'aquest món i de tota la religiositat antiga, que la destrucció del santuari d'Eleusis l'any 396 per Alaric, rei dels gots. Després de dos mil anys de practicar-hi els seus misteris, Eleusis, el més antic i important centre religiós d'Europa, és destruït per un cristianisme ja triomfant. Aquí es tanca no sols una època, sinó la possibilitat de seguir pelegrinant a les fonts. Occident quedarà des d'aquest moment des-Orientat i coix, i tot plegat serà cada vegada més i més racional, clar i lluminós, fins arribar al "Penso, doncs existeixo" i al segle de les Llums on tot és sotmès a la dictadura de la nova deessa: la Raó. Però, com diria el nostre amic **Lluís Racionero**, tota aquella tradició no està del tot perduda, sinó amagada, formant part d'una Gran Tradició *Underground*, que és present subterràniament en tota la història d'Occident, i que emergeix de forma intermitent. Aquesta "Gran Tradició *Underground*" seria l'aspecte "reprimat" de la nostra esquizofrènica i desequilibrada cultura, i que cal recuperar, "fer conscient", si volem acabar amb el seu "malestar".

Serà **Freud** el qui definitivament acabarà amb l'arrogant seguretat de la raó amb si mateixa, i ens descobrirà tot un aspecte fosc, ocult, és a dir, "inconscient" darrera del nostre jo identificat fins aleshores amb la ment, la raó. **John Huston** ens mostra un **Freud** en la intensa i feixuga recerca dels difícils i complexos viaransys, per on l'inconscient emergeix en la consciència humana. Què és l'inconscient realment?, quines característiques té?, com funciona?... L'intent de respondre aquestes preguntes és la gran aportació de **Freud**. El "**Coneix-te a tu mateix**" agafarà a partir d'ell una dimensió totalment nova i fascinant, i en cert sentit aquesta és la gran revolució antropològica del segle XX.

Caldrà distingir d'entrada els diferents tipus d'inconscient que **Freud** ens assenyalava. Hi ha primer l'inconscient personal que inclou tres aspectes: tots aquells continguts psíquics que han estat oblidats al llarg de la vida de l'individu; totes aquelles impressions o percepcions subliminals que no tenen la suficient energia per arribar a la consciència, i en darrer terme, l'aspecte més important d'aquest inconscient personal, tot aquell contingut psíquic incompatible amb l'actitud conscient, és a dir, allò reprimat, l'ombra. I qui

reprimeix?; ara ens trobem amb el segon tipus d'inconscient, el Super -jo. Aquest tipus d'inconscient serà el repressor però ell mateix no és reprimit, per en **Freud** l'inconscient no coincideix exactament amb el reprimit; el Super-jo serà el resultat de totes aquelles normes de la nostra cultura que hem anat interioritzant de manera inconscient al llarg de la nostra vida, i que reprimeixen tot contingut psíquic no acceptable per elles; el més curiós de tot plegat, és que aquest procés de repressió es realitza a esquenes del mateix subjecte conscient. El tercer tipus d'inconscient serà el que **Freud** anomena l'Allò; és l'inconscient arcaic, originari, primerenc, instintiu, la nostra herència filogenètica, inconscient aquest d'on procedeix, de fet, tota la nostra energia psíquica. **Freud** ens acabarà dient que l'Allò està constituït per l'Eros i el Tanathos, els instints de vida i mort. **Freud**, però, mai va sentir-se còmode amb aquest tipus d'inconscient, que no és reprimit i sempre és present, i la major part del seu discurs i la seva teràpia és centrada en l'inconscient personal i el mecanisme de repressió al voltant de Ego-jo. L'Ego-jo ha emergit, de fet, de l'Allò després d'un titànic esforç, en el procés de fer-nos adults, amb una necessària repressió per part del nostre Super-jo, que ha anat configurant la nostra ombra, el nostre inconscient personal reprimit. Sols quan aquesta ombra és excessiva apareix el transtorn psíquic, la malaltia, aleshores la teràpia psicoanalítica tractarà de portar part d'aquests continguts de l'ombra cap a la consciència, és a dir, fer conscient l'inconscient, i és aquesta l'agosarada proposta i la gran màxima de **Freud**, que, com la del **Buddha** quan ens diu que “la causa del dolor és la ignorància”, és paral·lela al “conèixer és recordar” de **Plató**.

Fer conscient l'inconscient, aquest és el gran repte, però el mateix **Freud** es va quedar curt, molt curt. No es poden acceptar tots els continguts que emergeixen de l'Allò, i la repressió per part del Super-jo és necessària i inevitable, al màxim a que podem aspirar és a conviure amb un nivell tolerable d'ombra, però no podem acabar mai del tot amb el nostre particular “malestar”. No podem deixar de ser presoners de la tragi-comèdia que representem en aquest teatre de màscares de l'ego que malda per seguir sent qui és. La raó freudiana és una raó amenaçada, una raó en franca retirada, però que vol mantenir el seu imperi davant dels embats del mar d'inconsciència que la rodeja. **Freud**, el destructor de la monolítica raó occidental serà paradoxalment un dels seus darrers grans defensors.

Però, la caixa de Pandora ha estat oberta, i els mateixos deixebles de **Freud** aniran més enllà d'ell. **W. Reich** ens dirà que el cos també és inconscient per l'home occidental, i cal restaurar aquella unió entre el “Soma” i la “Psique”; el cos és en el fons el depositari de l'Allò i cal reintegrar-ho en la consciència. **C.G. Jung** apuntarà la possibilitat d'una consciència superior a l'Ego, que és per en **Freud** el màxim nivell de consciència, i en dirà el “Self”, un Jo que l'home pot anar desvetllant en un procés que anomena d'individuació, i alhora ens

descobrirà l'inconscient col·lectiu i arquetípic. **E. Fromm** serà un dels pioners de l'anomenada Psicologia humanista, que ens dibuixa la possibilitat d'un home sa, que ha integrat totalment la seva ombra, i ha acabat amb l'existència del Super-jo i la repressió. Aquesta nova escola incorporarà teràpies menys analítiques i molt més vivencials. En els anys 50-60, aquest procés de re-Orientació s'accelera i tota aquella corrent subterrània emergeix amb tota la seva força: la Psicologia humanista es va desenvolupant (**Rogers, Perls**); **A.Hofmann** sintetitza el L.S.D.; **C.Castaneda** comença a publicar les seves "*enseñanzas de don Juan*", i ens descobreix un home arcaic també reprimat i inconscient (Xamanisme); apareix la consciència ecològica, la terra, el cosmos també és part de l'inconscient que hem de reintegrar; **A.Maslow**, estudia el que ell anomena experiències-cim, i ja parla d'autorealització i transcendència, iniciant el que serà la psicologia Transpersonal (**Assagioli, Grof, Walsh, Vaughan, Tart, Kübler-Ross...**); **A.Watts** ens introdueix a les filosofies i religions que venen d'allà on neix el sol, i poc a poc van arribant tot un seguit de tradicions fins ara alienes a nosaltres (Hinduisme, Budisme Tibetà, Zen, Taoisme...), aquestes velles tradicions ens portaran tota una infinitat de tècniques psico-físiques i espirituals, que s'aniran incorporant en gran part, a les noves escoles psicològiques; els físics ens mostren com arriben al misticisme, des de l'estudi dels límits de la matèria (**Schrödinger, Böhr, Pauli, Bohm, Capra...**).

A Ascona es segueix reunint cada estiu el Cercle Eranos que va completant, amb la participació de savis de tot el món (**Eliade, Scholem, Zimmer, Buber, Corbin, Suzuki, Puech, Campbell, Danielou**, etc...), els seus Cuaderns d'Eranos, una veritable i immensa biblioteca de l'ànima i l'espiritualitat humanes resultat d'unes trobades que van durar més de 50 anys; el mateix **M.Eliade** ens deixa una ingent obra sobre l'estructura i l'història de les religions; es redescobreixen els "esoterismes" de les religions del llibre: mística cristiana i filòcalia, sufisme i kàbala; tot això farà possible que el mateix cristianisme sigui reinterpretat, i **Raimon Panikkar** n'és l'exemple paradigmàtic d'aquesta obertura del cristianisme i Occident, vers un Orient que amagat i reprimat sempre ha estat bategant en el nostre inconscient col·lectiu i cultural.

Finalment, en aquest darrer quart de segle, apareix la gran síntesi, una teoria general de la consciència, fruit del geni de **Ken Wilber**, la figura de la psicologia transpersonal que posa ordre i dona estructura a tot aquest allau d'escoles, idees, tècniques, tradicions...; **Wilber** ens dibuixarà els mapes i camins a seguir per la consciència cap a la seva plenitud, i ens mostrarà l'últim tipus d'inconscient: l'inconscient emergent. Un cop l'ego ha arribat a la seva total i completa formació, pot obrir-se cap a nivells superiors de consciència, i anar fent conscient l'inconscient transpersonal, espiritual, diví. Déu, Atman, Ésser, Principi, Ú, Vacuitat... inconscient que pot anar emergint en la consciència en el seu viatge cap a la seva perfecció.

Sembla ser que els “Misteris” són restaurats, i és possible tornar a pelegrinar a les fonts, per a conèixer els secrets de l'ànima humana. Però ja no des del mite, sinó des de la lucidesa d'una raó nova i transformada. Venir aquí a Tavertet no és sinó una d'aquestes pelegrinacions a les dèus en recerca de nosaltres mateixos. Encara que **Heràclit** ens recordi que “no arribaràs a trobar, en el teu camí, els límits de l'ànima, encara que els segueixis tots: tan fons és el seu *logos*.”. El cercle s'ha tancat, i ja no queda cap altra aventura que aquesta: **“Coneix-te a tu mateix”**.

Voldria acabar aquestes paraules amb un fragment del llibre d'en **Henry Miller**, *El colós de Marussi*, escrit a Grècia mentre mig món era en guerra:

“A Epidaure, en el silenci, en la gran pau que m'embolcalla, sento bategar el cor del món. Sé quina és la salvació: abandonar, renunciar, rendir-se, per tal que el nostre cor petit pugui bategar a l'uníson amb el gran cor del món. Penso que les vastes multituds que acudien a Epidaure en interminables migracions des de tot els racons del món antic estaven ja guarides abans d'arribar-hi. Assegut a les grades de l'amfiteatre, enmig d'un estrany silenci, vaig pensar en el llarg i tortuós camí que he recorregut fins arribar finalment a aquest centre de pau i de guarició. Ningú no hauria pogut elegir un itinerari més enrevessat que el meu. Durant trenta anys havia caminat extraviat, com si em trobés en un laberint. Havia tastat totes les alegries, totes les desesperacions, sense conèixer mai el significat de la pau. Tot caminant havia vençut d'un a un tots els meus enemics, però el més gran enemic de tots ni tan sols l'havia reconegut: era *jo mateix*. Tan bon punt vaig entrar en aquest món de silenci (...) no hi havia res més a conquerir: un ocea de pau s'estenia al meu davant. Ser lliure, com vaig saber aleshores que n'era, consisteix a reconèixer que tota conquesta és vana, àdhuc la conquesta del jo, que és l'últim acte de l'egoisme. Ser gojós és dur el jo al seu cim més alt i lliurar-lo triomfalment. Conèixer la pau és el tot: és el moment després, quan la renunciació és absoluta, quan ni tan sols tenim consciència de renunciar. La pau és al centre i quan és atesa, la veu brolla en alabances i benediccions. I la veu, aleshores, arriba lluny, molt lluny, fins als confins de l'univers. I la veu, aleshores, guareix, perquè porta la llum i l'escalf de la compassió. Epidaure no és sinó un símbol a l'espai; el lloc vertader rau al cor, al cor de tot home, si vol aturar-se i cercar-lo.”

Xavier Serra, Banyoles, gener de 1994.

Comunicació llegida a Tavertet en els Col.loquis Vivarium,
el dissabte 8 de gener de 1994.